

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: СОЦІО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ПЕРЕВАГИ

О. В. Ходаківська, д.е.н., заступник директора,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Беззаперечною еко-соціо-економічною перевагою органічного сільського господарства є одночасне досягнення підвищення продуктивності сільського господарства, поліпшення якості екосистемних послуг і збереження здоров'я сучасного та майбутнього поколінь, що повною мірою задовольняє вимоги концепції стійкого (збалансованого) розвитку. Одночасно з цим, відкривається доступ на світові агропродовольчі ринки. Для України органічне виробництво означає можливість поставляти сільськогосподарську продукцію на європейські ринки, створювати нові – більш перспективні робочі місця, відкривати нові підприємства, пом'якшувати загрози, пов'язані із зміною клімату, деградацією природного капіталу, що є основою стійкого зростання [6].

Органічне сільське господарство, маючи значні екологічні переваги перед традиційним, забезпечує перспективи розвитку економічних систем [2; 3; 7].

До переваг органічного сільського господарства Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН (ФАО), віднесено: а) довгострокову екологічну стабільність; б) збереження й відтворення родючості ґрунтів; в) раціональне використання водних ресурсів; г) збереження біорізноманіття; д) відмову від застосування генетично модифікованих організмів (ГМО); е) підтримання екологічної рівноваги в агроекосистемі та її асиміляційних здатностей [4; 6].

Розглянемо їх детальніше.

а) Довгострокова екологічна стабільність. Численні зміни і процеси, які відбуваються в навколишньому природному середовищі, мають довгостроковий характер. Органічне сільське господарство передбачає середньо- і довгостроковий позитивний екологостабілізуючий вплив на агроекосистеми. Маючи за мету виробництво екологобезпечних харчових продуктів, воно запобігає виснаженню родючості ґрунтів та поширенню хвороб і шкідників. Органічне сільське господарство ґрунтується на зрозумілій для суспільства філософії – дешевше попередити, запобігти негараздам, аніж усувати їх після того, як вони уже завдали шкоди.

б) *Збереження й відтворення родючості ґрунтів.* Такі елементи землеробства як сівозмінна, використання проміжних культур, сидерація, застосування органічних добрив (компости, високоякісний перегній, побічна продукція рослинництва та рослинні рештки) і мінімальний обробіток ґрунту – найдоступніші методи органічного сільського господарства. Вони сприяють розвитку ґрунтової флори і фауни, поліпшують склад і структуру ґрунту, сприяють формуванню стабільніших екосистем, відіграють важливу роль у боротьбі з водною і вітровою ерозією. У сукупній взаємодії підвищується здатність ґрунту утримувати вологу і поживні речовини, що компенсує відмову від використання мінеральних добрив та забезпечує збереження й відтворення родючості ґрунтів.

в) *Раціональне використання водних ресурсів.* Серйозною екологічною проблемою для сільських територій є забруднення ґрунтових вод нітратами та пестицидами. Оскільки їх використання в органічному землеробстві заборонене, ризик забруднення ґрунтових вод небезпечними і шкідливими речовинами значно знижується. Важливою перевагою застосування технологій органічного виробництва за умов зрошення є широке використання краплинного зрошення та мікрозрошення, які забезпечують економне і раціональне використання водних ресурсів, запобігають утворенню солончаків, здешевлюють технології вирощування сільськогосподарських культур, тим самим підвищуючи їх конкурентоспроможність на ринках.

г) *Збереження біорізноманіття.* Збереження природних зон навколо полів та відмова від використання агрохімікатів створює необхідні умови для існування і розвитку дикої флори й фауни та корисних для екосистеми організмів, таких як запилювачі й ентомофаги.

д) *Відмова від застосування генетично модифікованих організмів.* Використання в органічному сільському господарстві ГМО заборонено на всіх стадіях виробництва, переробки та обігу органічних харчових продуктів. Наявність органічного маркування на продукті свідчить про те, що у процесі його виробництва та переробки продукти генної інженерії не використовувалися.

е) *Підтримання екологічної рівноваги в агроекосистемі та її асиміляційних здатностей.* Органічне сільське господарство справляє позитивний вплив на довкілля, сприяє підтриманню екологічної рівноваги в агроекосистемі та її асиміляційних здатностей. Звідси випливає, що в основу технологій ведення органічного сільського господарства покладено два основних положення: прагнення максимально використовувати природні біологічні процеси та

адаптувати до них технології виробництва сільськогосподарської продукції; не завдати шкоди довкіллю (головним чином, за рахунок скорочення застосування хімічно синтезованих мінеральних добрив, хімічних засобів захисту рослин і раціональнішого використання природних ресурсів).

Згідно з даними Міжнародної федерації органічного руху (IFOAM) та Дослідного інституту органічного сільського господарства (FiBL), площі земель під органічним виробництвом у світі безперервно зростають. За попередні п'ятнадцять років їх розмір збільшився у 4,6 раза і за 2015 р. становив 50,9 млн га [1]. У Європі органічний сектор представлений майже в усіх країнах.

У світі сертифіковано 2,4 млн органічних виробників, понад три чверті з яких знаходяться у країнах, що розвиваються. У 2015 р. під органічним виробництвом задіяно 1,1% світової площі сільськогосподарських земель. У країнах Європейського Союзу під органічним землеробством зайнято 6,2% усіх сільськогосподарських угідь.

У структурі сільськогосподарських угідь країн Європи 45% займає рілля, 42 – пасовища і 11% багаторічні насадження. У структурі посівів переважають зернові (39%) та культури на зелений корм (36%). Серед багаторічних насаджень найбільшу частку займають оливкові (38%), на виноградники припадає 21%, горіхові – 16, фруктові – 12 і цитрусові – 3%.

Останніми роками частка земель, зайнятих під органічним землеробством, значно зросла. Цьому сприяла активна політика ЄС, спрямована на підтримку фермерських господарств, які переходять від традиційного до органічного виробництва. Наприклад, протягом 2013 р. субсидії з розрахунку на гектар орних земель у Польщі зросли до 202 євро/га, луків і пасовищ – до 66, багаторічних насаджень – до 395 євро/га. У Німеччині та Франції субсидії, які виділяються на підтримку органічного сільського господарства, під час перехідного (конверсійного) періоду в окремих випадках сягають 950 євро/га.

В Україні з кожним роком розвиток органічного виробництва набуває все більшого поширення. Цьому передусім сприяє активна позиція громадських організацій, асоціацій, міжнародних проєктів, діяльність яких спрямована на популяризацію даного напрямку виробництва [5]. Завдяки їм Україна увійшла до першої двадцятки світових лідерів за площею сертифікованих сільськогосподарських угідь та до десятки країн світу – за обсягами збору дикоросів. Станом на червень 2017 року, в Україні сертифіковано понад 420 виробників органічної продукції. Під сертифікованим органічним виробництвом

зайнято 421,5 тис. га земель та ще 550 тис. га земель – під сертифікованими дикоросами (травами, ягодами і грибами).

Щорічний обсяг внутрішнього ринку споживання досягнув 21–22 млн євро. При цьому експортний потенціал сектору оцінюється у 100 млн євро.

З кожним роком площа земель, зайнятих під органічним виробництвом та кількість сертифікованих виробників, поступово зростають. Крім того, в Україні сертифіковано 110 переробних підприємств, 50 імпортерів та 30 експортерів органічної сировини і продовольства.

У структурі сертифікованих сільськогосподарських угідь 82% припадає на орні землі. Близько 12% займають пасовища. Під багаторічними насадженнями знаходиться 2%. Близько 60% посівів займають пшениця, ячмінь, соняшник і кукурудза. Решта посівної площі відводиться під горох, ріпак, гречку, сою, жито, овес, сорго, просо, гірчицю, цукрові буряки, еспарцет тощо. Отже, пропозиція української органічної продукції, що поставляється на експорт, представлена переважно зерновими, олійними й бобовими культурами, а також ягодами, фруктами й дикоросами. Слід зазначити, що Україна займає перше місце у світі за площею, сертифікованих за органічними стандартами соняшнику та гречки. Входить до першої десятки світових лідерів за площею органічних зернових (ячмінь, кукурудза, пшениця), а також овочів та бобових [6].

Вагомим кроком стало запровадження економічного стимулювання органічних товаровиробників, зокрема, шляхом надання на поворотній основі фінансової підтримки фермерським господарствам для проведення оцінки відповідності виробництва органічної продукції. Відповідно до Постанови КМУ «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам» № 609 від 8 вересня 2016 р. за інших рівних умов фермерські господарства, які подали заяву про перехід на виробництво органічної продукції, мають перевагу перед іншими господарствами, що претендують на отримання фінансової допомоги.

Важливим зрушенням у стимулюванні розвитку органічного сектору є уведення спеціалізованих земельних аукціонів на яких товаровиробникам пропонуватимуться земельні ділянки для виробництва органічної продукції за пільговими орендними ставками. Отже, в Україні поступово формується організаційно-економічний

механізм підтримки органічного сектору, що сприятиме його розвитку в найближчій перспективі.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень.

У країнах ЄС та у світі в цілому стрімко розвивається органічне виробництво, спрямоване на поліпшення здоров'я населення шляхом виробництва високоякісного продовольства, сировини та інших продуктів, збереження родючості ґрунтів та навколишнього середовища.

Організаційно-економічна модель ведення органічного сільського господарства побудована таким чином, що сприяє розвитку соціальної інфраструктури, підтримує розвиток сільського зеленого та агротуризму, націлюється на забезпечення стійкого (збалансованого) розвитку сільських територій. У міру зростання доходів сільських домогосподарств підвищується рівень і якість життя на селі, розвивається самозайнятість, соціальна інфраструктура, слабшає залежність бюджетів територіальних громад від бюджетів державного і регіонального рівнів.

Список літератури

1. Willer, H., Lernoud, J. (2017). The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends. FiBL, IFOAM 2017, 1. Auflage Leitfaden. Handbuch, 340.
2. Безус Р. М. Ринок органічної продукції в Україні: проблеми та перспективи / Р. М. Безус, Г. Я. Антонюк // Економіка АПК. – 2011. – № 6. – С. 47–52.
3. Органічне сільське господарство та його розвиток в умовах кооперації / [Н.В. Зіновчук, В.В. Зіновчук, О.В. Скидан, О.В. Ходаківська та ін.]; за ред. Н.В. Зіновчук. – Житомир: Рута, 2011. – 160 с.
4. Преимущества органического сельского хозяйства с точки зрения экологии. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fao.org/organic/oa-faq/oa-faq6/ru/>
5. Федоров М. М. Развитие органического производства / М. М. Федоров, О. В. Ходаківська, С. Г. Корчинська ; за ред. М. М. Федорова, О. В. Ходаківської. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 145 с.
6. Ходаківська О.В. Екологізація аграрного виробництва : монографія / О.В. Ходаківська. – К. : ННЦ ІАЕ, 2015. – 350 с.
7. Шкуратов О. І. Органічне сільське господарство: еколого-економічні імперативи розвитку : монографія / О. І. Шкуратов, В. А. Чудовська, А. В. Вдовиченко. – Київ : ДДА, 2015. – 246 с.